

СТЕФАН ГЕЧЕВ
ЖАН АРП
1887-1966

chitanka.info

Арп е така тясно свързан с дадаизма още от създаването му, че спокойно можем да кажем: без него дадаизмът нямаше да бъде онова, което стана. Не само като поезия (ако може да се нарекат с тази дума дадаистичните текстове), но главно като изобразително изкуство. Хуан Миро и други абстракционисти са несъмнено свързани с експериментите на Арп. Но нека започнем отначало.

Той е елзасец, роден в Страсбург, град, който от 1871 до 1918 г. беше в границите на Германия. Официалният език е бил, разбира се, немски, но семейството вкъщи е говорело на френски. От дете Арп е бил двуезичен. Когато през 1903 г. започнал да пише стихове, до края си е служел еднакво добре и с двата езика, макар че, ако съдим по количеството книги на отделните езици, е предпочитал френски.

През 1906 г. постъпил в Художествената академия във Ваймар, където се преподавало по старите стандарти на академичните методи. Това очевидно не е допаднало на младежа, който се възхищавал от модерните още тогава импресионисти.

Когато в 1914 г. се обявява войната, за да не бъде принуден да се бие срещу сънародниците си, а и защото по принцип бил против войната, Арп избягал в Цюрих, където открил няколко млади хора, германци и от други народности, избягали по същите причини. Там се запознал, както знаем, и с младия румънски поет Сами Розенцок, alias Тристан Цара. Групата решава да създаде едно течение, което да се бори по най-невиждания, брутален и лесен начин срещу онова отвратително общество, което, по логиката на буржоазните интереси, хвърлило в касапницата на войната най-активната част от човечеството. Арп става един от главните му инициатори. Той пише текстове и манифести, скулптира и рисува по правилата на дадаизма, т.е. — без никакви правила. Всичко се предоставя на случайността. Например: Арп взема шише мастило, излива го на белия лист — и петното е вече дадаистична графика. Приблизително така е правел илюстрации като тези за стихосбирката на Цара „За нашите птици“. Друг начин, практикуван от Арп, за създаване на картини било автоматичното рисуване: сутрин, веднага след като се събудел, започвал сънен да драска по лист, за да се получи спонтанна рисунка.

Що се отнася до поезията, Арп действал според идеята си за разбиване думата на „атоми“, което на практика означава да се вземат отделни букви, да се слоят отново в нищо незначещи съчетания. „Ние

отхвърляме — заявява дадаистът Арп — всичко, което е копие или описание, за да позволим на Елементарното и Стихийното да действат в пълна свобода.“

Някои изследователи твърдят, че всъщност сюрреализмът не е открил нищо ново, той просто е заел и усъвършенствал набелязаните от дадаистите методи и на първо място автоматичното писане. На пръв поглед изглежда, че в твърдението има доза истина. Но при повнимателен анализ ще забележим, че съществува коренна разлика между двата метода с еднакво име. Докато при дадаистите „мисълта“ (т.е. поезията) „се създава в устата“, което означава, че се записват безразборно думите (или дори само звуците) така, както „идват на езика“, методът на сюрреалистите е съвсем друг: те оставят подсъзнанието да създава поезията, което при известни условия е способно да твори образи и състояния, каквито разумът и логичното мислене не могат да предположат тъкмо защото са прекалено „разумни“ и нямат необходимата гъвкавост и бързина за далечни асоциации. А сюрреалистичните автоматични текстове — когато са искрени, а не търсени или поза — имат своя несъмнена вътрешна логика, различна от нашата, така както в микро- и макросвета се откриват явления, които могат да се обяснят с тяхната, не с нашата бивалентна логика. Това важи най-вече за големите поети на сюрреализма като Елюар, Брьотон, Арагон и други, които създадоха онази качествено нова поезия, която е повлияла толкова много върху световния литературен процес.

Жан Арп пристига в Париж след Цара, в 1920 г. от Кьолн, където заедно с Макс Ернст е пропагандирал дадаизма. Той се включил веднага в дейността на вече оформилата се дадаистична група, дейност, която се е изразявала главно в „скандалите“, за които говорихме вече неведнъж. Но както знаем, тези безсмислени циркаджийски „скандали“ уморяваха и отегчаваха не само публиката, а и самите актьори. И когато в 1922 г. Брьотон и приятелите му се отдръпват от Цара, а в 1924 г. се появява официално сюрреализмът, Жан Арп след кратко колебание се присъединява към него, участва във всички негови прояви, подписва много от публикуваните документи на движението и както се вижда от развитието на неговото творчество, му остава верен до края.

Под влияние на сюрреализма Арп започва да променя начина си на писане. Свободните свързвания от звукове и думи отстъпват пред една относително по-разбираема поезия. Това развитие се извършва бавно, както личи от факта, че и през сюрреалистичния си период той се поддава понякога на младежките си дадаистични изблици. Но с течение на годините те намаляват, за да изчезнат напълно. И навярно за да преодолее окончателно миналото, той издава отделна стихосбирка едва в 1936 г. — „Петна в празното“, една, бих казал, графична поезия. Оттогава до 1966 г. е издал десетина стихосбирки, последната от които, „Ангелът и розата“, която критикът Марк Ален определя като „фреска от камък“, представлява протест срещу заплахата от атомна война. Издал е и няколко стихосбирки на немски език.

Последната му публикувана книга се нарича „Обезлистени дни“, в която авторът е събрал най-доброто от творчеството си — стихотворения, есета и спомени за годините 1920–1965. На следната година Арп умира в Мюдон, където е живял през последните години.

С поетическото наследство на Жан Арп критиците се занимават сравнително малко, така както и с това на други художници (Пикасо и Дали например), защото ги смятат главно за... художници. Но между Арп и другите има съществена разлика: докато току-що споменатите са писали текстове спорадично, в отделни периоди, Арп, както видяхме, е творил непрестанно поезия — от 1903 до 1966 г., и никой друг художник не може да се похвали с такова богато поетическо творчество. Това беше и причината да го включва по-широко в тази антология.

Но не единствената причина. Защото той е допринесъл немалко за развитието на модерната поезия. Особеното у него е светлият му, малко налудничав хумор, подобен на хумора на Луис Карол, когото Брьотон смята за един от предтечите на сюрреализма.

Наистина сюрреалистите поставят като едно важно начало на теорията си хумора, само че черния хумор на Лотреамон, докато хуморът на Арп е леко шеговит, малко детински и много светъл. Даже игрословиците му са разбираеми и весели. Това, надявам се, читателят ще усети във всички представени тук стихотворения.

Друг принцип, който идва от дадаизма, но който Арп разработва, е този за аналитичната употреба на думите, даваща му възможност да създава неочаквани метаморфози на действителността, които, колкото

и странни да са понякога, съдържат една макар и необикновена, но проницаема логика. Типичен пример за това е стихотворението „Краят на въздуха“, което давам в превод.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.